

THESAURUS ARCHIGYMNASII

**ZBORNİK RADOVA U PRIGODI 400. GODIŠNJICE
KLASIČNE GIMNAZIJE U ZAGREBU
1607. – 2007.**

Zagreb, 2007.

DIPLOMATIČKA ANALIZA GRBOVNICE SAVE NIKOLIĆA IZ GODINE 1688.

Hrvoje KEKEZ, Hrvatski državni arhiv, Zagreb

Heraldika se kao pomoćna povijesna znanstvena disciplina počela razvijati krajem 11. st. i označava period srednjovjekovne i moderne povijesti Zapadne i Srednje Europe. Pravila heraldike, koja su uspostavljena u prethodnim razdobljima, dobila su svoj čvrsti oblik u kasnom srednjem vijeku i poštisu sve do kraja ere živopisnoga heraldičkog znakovlja koja je trajala do početka 20. st. Postojalo je pravila koja su se primjenjivala u procesu identifikacije heraldičkog znakovlja. Prvi grbovi su označavali istaknute pojedince ili cijele plemićke obitelji. Iza njih su u 13. st. slijedila prva heraldička obilježja gradova, a nešto kasnije, u 14. st., pojavili su se prvi grbovi koji su pripadali građanskim obiteljima. Prvi grbovlja u Hrvatskoj, koja su ujedno bila povezana s križarskim pohodima hrvatsko-ugarskoga kralja Andrije II., bilježimo početkom 12. st. Razdoblje živopisnog i aktivnog grbovlja u Hrvatskoj mogu se podijeliti na dva dijela. Prvi period započinje pojavom grbova u 12. st. i traje do 1527., dok drugi period započinje 1527. imenovanjem Ferdinanda I Habsburškog za kralja Hrvatske, izabranog od strane hrvatskog plemstva i traje do samog kraja Austro-Ugarske Monarhije 1918. Prema istraživanjima koja su do danas provedena, najstariju dodjelu grbova proveo je kralj Sigismund braći Nikoli i Dioniziju Gariću Mečenički 24. veljače 1409. Hrvatsko je grbovlje u svome razvoju slijedilo sve značajke koje su se pojavile u Zapadnoj Europi.

Duga vladavina kralja Leopolda I. imala je utjecaj na brojne promjene unutar Monarhije, dok se u isto vrijeme odvijale velike promjene na razini cijele Europe. Usporedno sa slabljenjem Otomanskog Carstva na istočnim granicama jačao je utjecaj jake francuske monarhije, nailazeći pri tom na otpor vladajuće habsburške dinastije. Posljednja otomanska invazija na Beč 1683. dovela je do snažne reakcije Poljske i Austrije pa je započeo veliki rat za oslobođenje mađarskog i hrvatskog teritorija od otomanske vladavine. Leopold I., apsolutistički vladar, uništio je ostatke staroga mađarskoga i hrvatskog plemstva i započeo sa stvaranjem nove crkvene aristokracije koja mu je bila odana. Kao dio tog procesa dodijelio je niz grbova plemstvu Hrvatske i Slavonije, a osobito plemićima iz Vojne Krajine.

Kralj Leopold I. je također dodijelio grb Savi Nikoliću, bjelovarskom vojvodi, zbog njegove sluge zasluge u ratu, nagrađujući pri tom i njegovu odanost Ferdinandu II. i Ferdinandu III., prethodnim kraljevima. Dokument je sastavljen i napisan u Beču 5. svibnja 1688., priznajući plemićku titulu Savi Nikoliću, njegovoj ženi Ingi, sinu Gabrijelu i bratu Paulu. Grb prikazuje zlatnog lava u plavom polju koji stoji na zelenom tlu, držeći mač u desnoj, a glavu Turčina u lijevoj ruci. Iznad lava, na desnoj strani nalazi se mjesec, a na lijevoj strani zlatna šestokraka zvijezda. Imajući na umu da je vojvoda Sava Nikolić bio ratnik koji se istaknuo u ratovima s Turcima, njegov je grb ukrašen prikazom odrubljene turske glave, što je tada bila tipična odlika grbova dodijeljenih vojnim plemićima. Kaciga nosi istu sliku – zlatnog lava koji drži tursku glavu i mač. Ogrič je s jedne strane obojen u zlatno i plavo, a s druge u srebrno i crveno. Navedeni grb poštuje sva prava heraldike i dobar je primjer heraldičkog znakovlja iz doba druge polovice 17. st. Latinske riječi, kojima se grb daruje, slijede određene formule, iste u svim darovnicama i grbovima, što ih je dodijelio Leopold I. Struktura teksta poštuje sva diplomatska pravila, a dijelovi dokumenta može se lako naučiti.

Istraživanje o grbovlju i grbovima plemenitaša Hrvatske i Slavonije vrlo je važno jer nam otkriva djelić života društvene klase koja je stoljećima imala vodeću ulogu u hrvatskome društvu. Pred istraživačima se nalazi veliki zadatak ispitivanja i prevođenja grbovnih darovnica koje su u Hrvatskoj smještene u dvije velike zbirke. Prva se nalazi u Hrvatskom nacionalnom arhivu u Zagrebu, a druga, nešto manja, u Zagrebu. Jednako vrijedna, sačuvana je u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Navedena istraživanja zahtijevaju stalna usavršavanja na području latinske paleografije, za što je neizbježan preduslov poznavanje latinskog jezika.

Ključne riječi: grbovlje, heraldičko znakovlje, grbovne darovnice, Leopold I., Sava Nikolić, Bjelovarsko plemstvo, diplomatska analiza

I. UVOD

Grbovi kao oznake identiteta pojedinaca, čitavih obitelji, gradova, županija i država javljaju se u srednjem vijeku krajem 11. stoljeća. Dodjeljivanje grbova bilo je isključivo pravo vladara kao dokaz obveza i prava koja su imali pojedini plemići. Vladar je dodjeljivao isprave koje nazivamo grbovnicama (*litterae armales*). U njima je bio opisan grb, a nešto kasnije uvodi se praksa da se grb naslika na sredinu isprave. Struktura i jezik latinskog teksta isprave mijenjao se kroz povijest, ali osnovne karakteristike su ostale nepromijenjene.

Grbovnica bjelovarskog vojvode Save Nikolića, koju mu je dodijelio car Leopold I. 1688. godine, dobar je primjer jedne tipične grbovnice kakve su dobivali hrvatski i slavonski plemići u drugoj polovici 17. i početkom 18. stoljeća. Budući da je ovaj grb tipičan primjer izrade grbova u 17. stoljeću, u vrijeme kada je nastao najveći broj novih hrvatskih plemićkih obitelji, cilj ovoga rada je prikazati na koji način ovaj grb poštuje heraldička pravila. Razlog zašto sam odabrao grb koji je dodijelio car Leopold I. jest činjenica da se u doba njegove vladavine oslobađa od Turaka najveći dio Hrvatske i Slavonije te je zbog toga dio simbola na grbu vezan uz ratovanje. Osnovni cilj ovoga rada je proučiti strukturu latinskoga teksta te dati prijepis i prijevod cijeloga korpusa teksta. Pretpostavka ovoga rada je da postoje određene formule unutar teksta prijevod kojih bi olakšao daljnje proučavanje i prevođenje grbovnica hrvatskog i slavonskog plemstva iz toga, ali i iz ranijeg vremena.

Iako hrvatska historiografija znanstveno proučava heraldiku već od kraja 19. stoljeća te su izrađeni temeljni priručnici³⁸ i zbirke grbova,³⁹ ipak je ta tema još uvijek nedostavno obrađena pa ovaj rad želi u jednom segmentu doprinijeti njezinom daljnjem istraživanju.

Grbovi kao oznake identiteta pojedinaca i čitavih obitelji javljaju se u srednjem vijeku krajem 11. stoljeća. Izvorna svrha nošenja grba na štitu bila je raspoznavanje vitezova na bojnome polju, budući da se vojnika u oklopu vrlo teško moglo raspoznati. Nastanak grbova na štitovima povezan je s početkom križarskih ratova na Bliskom istoku. Vitezovi koji su se vraćali iz Svete zemlje nosili su bijele plašteve na kojima je bio naslikan crveni križ. Nešto kasnije počeli su nositi taj simbol i na štitu, a već početkom 12. stoljeća javljaju se prvi plemićki grbovi. Dodjeljivanje grbova bilo je isključivo pravo vladara kao dokaz obveza i prava koja su imali pojedini plemići. Do početka 13. stoljeća pravo nošenja grba, osim vladara, imali su velikaši i općenito plemići. No, razvojem gradova, koji su u 13. stoljeću imali veliku ulogu u pomoći kraljevima pri njihovoj borbi s ojačanim plemstvom, ti gradovi, trgovišta i općine dobivaju svoje prve grbove. U 13. stoljeću i crkvene vlasti, odnosno prelati,

³⁸ Na prvome mjestu vrijedi istaći priručnik Bartola ZMAJIĆA (*Heraldika, sfragistika, genealogija*, Zagreb, 1971.; drugo dopunjeno i prošireno izdanje: *Heraldika, sfragistika, genealogija, veksilologija, rječnik heraldičkog nazivlja*, Zagreb, 1996.). Važno je napomenuti da je taj sintetski rad rezultat dugotrajne istraživačke tradicije koju je započeo Ivan Bojničić u svojim manjim, ali značajnim, raspravama (*Najstarije hrvatske grbovnice*, u: *Vjesnik Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva IVHZA*, sv. 10, Zagreb, 1908., 41.-62.; *O plemstvu – s obzirom na hrvatsko plemstvo*, Zagreb, 1908.).

³⁹ Uz temeljne zbirke Ivana BOJNIČIĆA (*Der Adel von Kroatien und Slavonien*, Nürnberg, 1899., pretisak: Golden Marketing, Zagreb, 1996.) i Carla Geoga Friedricha HEYERA von ROSENFELDA (*Der Adel des Königreichs Dalmatien*, Nürnberg, 1873., pretisak: Golden Marketing, Zagreb, 1995.) objavljene u glasovitoj seriji Johanna SIEBMACHERA *Grosses und allgemeines Wappenbuch* (izlazila od 1855.), u novije je vrijeme objavljeno nekoliko regionalnih ili kataloških zbirki (vidi npr., Marko ATLAGIĆ, *Grbovi plemstva u Slavoniji, 1700-1918.*, Čakovec, 1982.; Vlasta BRAJKOVIĆ, *Grbovi, grbovnice, rodoslovlja*, Zagreb, 1995.; Enver LJUBOVIĆ, *Grbovi plemstva Gacke i Like*, Rijeka, 2001.; Goroslav OŠTRIĆ, *Monumenta heraldica*, Rijeka, 2002. i Hrvoje KEKEZ, *Grbovnice (armales) cara Leopolda I.*, u: *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol 23., Zagreb, 2005., 215-243). Osim tih modernih zbirki, postoje i pretisci starijih grbovnika, npr. Ohmučevićevog grbovnika i onog obitelji Korjenić-Neorić (Ivo BANAC, *Grbovi, biljezi identiteta*, Zagreb, 1991.)

dobivaju svoje prve grbove. Od 14. stoljeća mogu se pratiti i grbovi građanskih obitelji u zapadnoj Europi koji se po svom obliku nisu bitno razlikovali od plemićkih.⁴⁰

Nastanak prvih grbovnica vezan je uz potrebu dokazivanja plemićkoga statusa radi očuvanja povlastica. U 14. stoljeću potvrđuje se isključivo pravo vladara na podjelu grba, a istovremeno i vladarevo pravo potvrđeno time što vladari počinju posebnim poveljama dodjeljivati grbove koji su takvim poveljama bili opisani i naslikani. Prve grbovnice nisu imale naslikani grb, ali već početkom 15. stoljeća javljaju se prvi naslikani grbovi u sredini teksta. Početkom 17. stoljeća, a pogotovo u 18. stoljeću, slika grba iz sredine spisa seli se u lijevi gornji kut. Takav je slučaj i na grbovnici Sava Nikolića, ali i u svim grbovnicama koje je dodijelio car Leopold I. Povelje kojima se dodjeljuje potvrđuje grb, a time i plemićki status, dobile su naziv *litterae armales* od latinske riječi *arma* (oružje).⁴¹

Srednjovjekovna heraldika bila je uređena pravilima, baš zbog privilegija koje je donosila nošenje grba. Heraldička pravila su bila točno određena i malo su se mijenjala kroz povijest, a osnovna pravila su ostajala nepromijenjena. Postoji osam osnovnih pravila koja su se uglavnom poštivala tijekom cijeloga razdoblja žive heraldike.⁴²

1. *Jedan grb ne smije biti sličan drugome.* Budući da je svaka obitelj, ceh, grad ili kraljevstvo željelo sačuvati svoja prava, striktno se pazilo da svaki grb bude drugačiji. Morao se razlikovati makar u detaljima.
2. *Jedna obitelj, grad ili država ne smije u isto vrijeme upotrebljavati više od jednog grba.* Vrlo rijetki slučaj bio da obitelj s vremenom preuredi svoj grb dodavajući mu neke detalje ili čak preuzme novi grb.
3. *U heraldici dobro je samo ono što je heraldički pravilno, bez obzira na to koliko je umjetnički oblikovano.*
4. *Heraldička lijeva i desna strana, koju svaki grb posjeduje, odnose se kao u ogledalu.* Prvi grbovi nastali su na štitu pa su tako i strane u grbu određene plemićem koji je štiti nosio.
5. *Na grbovima se mogu koristiti određene boje metala, zlatna (žuta) i srebrna (bijela) koje se ne mogu kombinirati. Osim njih u grbovima se mogu koristiti i crvena, plava, zelena i crna boja. Ostale boje nisu dozvoljene, kao ni nijanse iste boje.*
6. *Ukoso postavljeni grb znači da taj grb potječe od davnina.* Ti najstariji grbovi vjerojatno su s kraja 13. stoljeća.
7. *Grb u kojemu se javlja kosa greda ili lenta, i to s lijeve prema desnoj heraldičkoj strani, je grb izvanbračne djece.*
8. *Kod spajanja grbova dviju država ili obitelji grb pobjednika ide u sredinu štita, a grbovi poraženih oko njega.* Tako su se dugo u grbu ugarskog dijela Austro-Ugarske Monarhije grbovi hrvatskih zemalja nalazili oko starog ugarskog grba. Grb žene se nalazi u lijevoj heraldičkoj strani ili u donjem dijelu štita.

Promatrajući povijesni razvoj upotrebe grbova u Hrvatskoj, možemo reći da se ona na hrvatskom prostoru može podijeliti na dva razdoblja. Prvo razdoblje je od prvih poznatih grbova u Hrvatskoj i Slavoniji, koji se javljaju sredinom 13. stoljeća pa do 1527. Drugo razdoblje je od 1527. a završava propašću Austro-Ugarske 1918. U prvome razdoblju na početku se javljaju grbovi hrvatskih

⁴⁰ O grbovima vidi opširnije: *Hrvatska enciklopedija*, Zagreb, 1999., sv. 4, str. 330-331 (*grb*), *Hrvatski Leksikon*, Zagreb, 1996., sv. 1, str. 412 (*Gulin, grbovi*), Thomas WOODCOCK – John Martin ROBINSON, *The Oxford Guide to Heraldry*, Oxford, 1988., 1-14, Guy Cadogan ROTY, *Concise Encyclopedia of Heraldry*, London, 1994., str. VII-XIX.

⁴¹ *Hrvatska enciklopedija*, sv. 1, str. 381 (*armales*)

⁴² Miloš ĆIRIĆ, *Heraldika*, Beograd, 1988., 19-29 i ZMAJIĆ, *Heraldika, sfragistika, genealogija*, Zagreb, 1971., 21-24.

plemena,⁴³ a potom se počinju javljati i prvi grbovi značajnih obitelji i gradova.⁴⁴ Grbovi su sačuvani na kovanom novcu i pečatima.⁴⁵ Posebno se dobro mogu vremenski odrediti grbovi banova koji u to vrijeme kuju banovce (*moneta regis pro Sclavonia*). Uz osobne grbove na tom se novcu može naći prikazana i kuna kao najstariji simbol iz budućeg slavonskog grba.⁴⁶ Grbovi gradskoga plemstva (vlastele) u Dalmaciji se razvijaju pod utjecajem Italije i Venecije, a najstariji su oni vlastele iz Zadra, Trogira, Splita i Dubrovnika.⁴⁷

Tek početkom 15. stoljeća javljaju se u Hrvatskoj prve grbovnice na latinskom jeziku. Najstariju do danas poznatu grbovnicu izdao je kralj Sigismund braći Nikoli i Dioniziju Garazdu Mečeničkom (*de Mechynche*) datiranu 24.2.1409. godine.⁴⁸ Do kraja toga prvog heraldičkog razdoblja poznato je četrdeset i sedam grbovnica koje se odnose na Hrvate ili ljude inozemnog podrijetla koji su imali posjede u Slavoniji.⁴⁹

U drugom razdoblju grbovi se izrađuju po točno određenim pravilima pa se taj period naziva period žive heraldike. Uz grbovnice izdane na latinskom jeziku sve se više javljaju i grbovnice izdane na njemačkom, a pred kraj razdoblja i na mađarskom jeziku. U 16. stoljeću prvi put se na našim prostorima javlja i staleški definirano visoko plemstvo, tzv. barunstvo,⁵⁰ a poslije 1527. godine struktura hrvatskoga plemstva znatno se mijenja dolaskom pod vlast Habsburgovaca i zbog turskih osvajanja, kada iz južne Hrvatske i Bosne plemstvo seli na područja koja su ostala pod vlašću Habsburgovaca te traži od vladara potvrdu plemstva ili obnovu staroga. Isto tako od sredine 16., a pogotovo krajem 17. stoljeća, može se pratiti proces dodjeljivanja plemićkih titula krajišnicima. U 18. stoljeću, nakon njihove uspostave, hrvatskim županijama su dodijeljene grbovnice. Većina njih datirana je 1745. godine i po svojem grafičkom uređenju vrlo su slične. U njihovim grbovima, uz grb Hrvatske, nalaze se i likovi obiteljskih grbova župana koji su imali tu nasljednu funkciju. U Hrvatskoj upotreba grbova traje do 1918. godine, kada je ukinuto pravo podjele grba od vladara.⁵¹

Razdoblje duge vladavine cara Leopolda I. (1658.–1705.) obuhvaćeno je mnogim promjenama koje su zahvatile Europu u drugoj polovici 17. stoljeća. Habsburška Monarhija u uspješnim ratovima s Turcima prerasta u jednu od vodećih sila u Europi toga vremena. Našavši se ugrožena sa Zapada i Istoka, monarhija se uspjela oduprijeti tim pritiscima izgrađivši apsolutističku vlast. U tim širokim vanjsko-političkim borbama vladar se morao, kako bi zadržao svoju vlast, obračunati s ostacima

⁴³ Od dvanaest plemena koje spominje Toma Arhiđakon pouzdani su samo grbovi Šubića, Mogorovića, Gusića i Lapčana. U Slavoniji se u 14. stoljeću javljaju grbovi obitelji Nadažd, Osl. Peč. O tome vidi opširnije: ATLAGIĆ, *Grbovi plemstva u Slavoniji, 1700-1918.*, Čakovec, 1982., 10.

⁴⁴ Na kraju 13. stoljeća javljaju se i prvi poznati obiteljski grbovi, npr. Pavla Bribirskog i Stjepana Babonića. O tome vidi: ATLAGIĆ, *Grbovi plemstva u Slavoniji, 1700-1918.*, Čakovec, 1982., 10 i BOJNIČIĆ, *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, Nürnberg, 1899., 215.

⁴⁵ Tako su prvi pravi grbovi u Hrvatskoj i Slavoniji zabilježeni na pečatima banova Pavla Bribirskog i Stjepana Babonića (BOJNIČIĆ, *Najstarije hrvatske grbovnice*, u: *Vjesnik Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arhiva (VHZAJ)*, sv. 10, Zagreb, 1908., 43).

⁴⁶ Tek će kasnije kralj Vladislav, 1496., darovati Slavoniji grbovnicu u kojoj će reći da potvrđuje stari znak i prava. O tome vidi opširnije: BOJNIČIĆ, *Grbovnica kraljevine Slavonije*, Zagreb, 1896.

⁴⁷ O tome vidi opširnije: BRAJKOVIĆ, *Grbovi, grbovnice, rodoslovlja*, Zagreb, 1995., 49-50.

⁴⁸ BOJNIČIĆ, *O plemstvu – s obzirom na hrvatsko plemstvo*, Zagreb, 1908., 13 i BOJNIČIĆ, *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, Nürnberg, 1899., 215

⁴⁹ O tome vidi opširnije: BOJNIČIĆ, *Najstarije hrvatske grbovnice*, u: *Vjesnik Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arhiva (VHZAJ)*, sv. 10, Zagreb, 1908., str. 41.-62. i ZMAJIĆ, *Razvitak heraldike u banskoj Hrvatskoj*, u: *Vjesnik Državnog arhiva*, sv. 12, 44.

⁵⁰ Prvo podijeljeno barunstvo Svetog Rimskog Carstva dodijeljeno je Nikoli Jurišiću, ta je grbovnica datirana 20.2.1533. (BOJNIČIĆ, *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, Nürnberg, 1899., 80).

⁵¹ O tome vidi opširnije: BRAJKOVIĆ, *Grbovi, grbovnice, rodoslovlja*, Zagreb, 1995., 49-50.

staroga visokog plemstva u Ugarskoj i Hrvatskoj. Oduzevši im počasti i imanja, vladar je počeo stvaranje novoga vojnog plemstva koje mu je bilo podložno. Taj će se proces posebno razmahati u 18. stoljeću, u doba vladavine habsburških apsolutista.⁵²

2. DIPLOMATIČKA ANALIZA GRBOVNICE SAVE NIKOLIĆA⁵³

Grb i grbovnica dodijeljeni su bjelovarskom vojvodi Savi Nikoliću. Isprava je sastavljena i napisana 5. svibnja 1688. u Beču, a njome je potvrđeno plemstvo Savi Nikoliću i njegovoj ženi Ingi, te sinu Gabrielu, kao i njegovu bratu Paulu. Uz grbovnicu je sačuvan i viseći pečat.

Na grbu je prikazan zlatni lav u plavome polju, koji stoji na zelenom polju i u desnoj ruci drži mač, a u lijevoj tursku glavu. Iznad lava, s desne heraldičke strane nalazi se mjesec, a s lijeve zlatna šesterokraka zvijezda. Budući da je vojvoda Sava Nikolić bio ratnik i istaknuo se u ratovima s Turcima, na njegovom grbu prikazana je odsječena turska glava, što je bilo tipično za grbove vojnog plemstva. Na kacigi je prikazan isti takav zlatni lav koji drži tursku glavu i mač. Plašt je s jedne strane zlatne i plave boje, a s druge srebrne i crvene boje.

2.1. Vanjske karakteristike isprave

Grbovnica se čuva presavijena pa je zbog toga došlo do oštećenja pojedinih dijelova na preklopima. Pisana je crnom tintom, dok su pojedini važni dijelovi teksta pisani zlatnim slovima. Tako su zlatnim slovima napisana imena vlasnika grbovnice, kao i ključne riječi u strukturi teksta, npr. *Scutum: Decernentes, Datum* itd. Pismo je bilo tipično kancelarijsko pismo Bečkoga dvora 17. stoljeća. Tada verzija koristila se i u ranijim, kao i u kasnijim razdobljima i nije doživljavala veće preinake. Pismo je čitljivo, pisano u laganim potezima, tako da se tinta nije razlijevala.

Slika grba u grbovnici već se od 16. stoljeća preselila iz sredine u gornji lijevi kut pa takvu situaciju nalazimo i u ovoj grbovnici. Sam grb nalazi se u kvadratu koji je okružen grbovima carskih zemalja. Slika grba bogato je ukrašena i obojena jarkim bojama koje nisu izgubile puno na svom intenzitetu. Od ostalih grafičkih obilježja možemo primijetiti uz rub isprave ornamentiku tipičnu za to razdoblje.

Kao jedan od glavnih znakova vjerodostojnosti, grbovnice su imale vladarev pečat. Postoji nekoliko tipova pečata: viseći o vrpci (*sigillum pendens*), utisnuti (*sigillum impressum*), koji je najčešće bio voštani, ili takav da prodiere kroz perforiranu pergamenu na drugu stranu (*sigillum innexum*).⁵⁴ Na odabranim grbovnicama nalazimo viseći pečat utisnut u crveni vosak. Pečat je zaštićen drvenom kutijom, koja je bila omotana platnenom vrećicom, te je i ta vrećica sačuvana. Pečat ima u sredini lik vladara koji sjedi na tronu držeći u rukama žezlo i kuglu, a oko njega stoje grbovi carskih zemalja: Štajerske, Hrvatske, Slavonije, Dalmacije i Ugarske. Car Leopold I. je koristio i drugi manji pečat koji se javlja u periodu velikoga rata s Turcima (1684. do 1699.) kada se vlast cara proširila preko cijele Panonske nizine do Karpata pa se tako na njemu javlja i grb Bukovine (vepar na crvenom polju).

2.2. Unutarnje karakteristike isprave

Grbovnica je pisana latinskim jezikom. Tekst grbovnice započinje *intitulacijom* koja sadrži ime cara Leopolda I. i nastavlja se nabranjem zemalja kojima vlada. Isprava započinje ovim riječima: *Nos*

⁵² Više o Leopoldu I. vidi u ovim i sličnim radovima: Erich ZÖLLNER – Therese SCHÜSSEL, *Povijest Austrije*, Zagreb 1997., 170-180; Neven BUDAK – Mario STRECHA – Željko KRUŠELJ, *Habsburzi i Hrvati*, Zagreb, 2003., 81-90; Feri ŠIŠIĆ, *Pregled povijesti hrvatskog naroda*, Zagreb, 1916., 194-208.

⁵³ Odabrana grbovnica se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti pod signaturom: fond Armales, A-94 *Savae Nikolich*, Viennae, 1688.

⁵⁴ Jakov Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*, Zagreb, 1991., str. 157

Leopoldus dei gratia electus Romanorum Imperator semper Augustus ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Ramae, Serviae, Galitiae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque etc. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, Marchio Moraviae, Dux Lucemburgae ac Superioris et Inferioris Silesiae, Wirtembergae et Thecae, Princeps Sueviae, Comes Habsburgi, Tyrolis, Ferrethi, Kiburgi et Goritiae, Landgravius Alsatie, Marchio Sacri Romani Imperii supra Anasum Burgoviae ac utriusque Lusatie, Dominus Marchiae Slavonicae, Portus Naonis et Salinarum etc. (Mi Leopold, milošću Božjom, izabrani rimski car, uvijek uzvišeni i Njemačke, Ugarske, Češke, Dalmacije, Hrvatske, Slavonije, Rame, Srbije, Galicije, Vladimirijske, Kumanijske i Bugarske itd. kralj, nadvojvoda Austrije, vojvoda Burgundije, Brabanta, Štajerske, Koruške, Kranjske, markgrof Moravske, vojvoda Luksemburga i Gornje i Donje Šleske, Württemberg i Theka, knez Švapske, grof Habsburga, Tirola, Fürtha, Kiburga i Gorice, zemaljski grof Alzasa, markgrof Svetog Rimskog Carstva nad Ennsom Burgauskim i obiju Lužica, gospodar Slavenske marke, Pordenona i Solana itd.). Car Leopold sebi pripisuje vladanje zemljama tek netom osvojenim, kao i upravljanje Bosnom koju naziva njenim srednjovjekovnim imenom - Ramom, kao i Bugarskom. Činjenica jest da se Leopoldova vlast nije protezala na te dvije zemlje jer su one u to vrijeme, i još dugo, bile pod turskom vlašću. Habsburški su vladari u svoju intitulaciju upisivali i vladanje Bosnom još od prvih vladara na hrvatsko-ugarskom tronu, preuzevši taj običaj od hrvatsko-ugarskih kraljeva koji su to običavali činiti još od kraja 12. stoljeća, makar su rijetko u praksi imali pravu nad Bosnom, pogotovo od dolaska Osmanlija na te prostore. Na taj su način Habsburgovci ostvarili svoje pravo i pretenzije na te prostore.

U tekstu dalje slijedi *inscriptio* koje nam obično donosi ime i naslov destinatarata, ali u ovim grbovnicama car Leopold I. obraća se svim svojim podanicima, i to najčešće riječima: *Memoriae commendamus his litteris significantes quibus expedit universis* (»Predajemo na pamćenje ovom ispravom, obznanjujući svima kojih se to tiče«). Na taj način ova isprava postaje javna i svi carevi i podanici dužni su poštovati odluku koju ona donosi.

Uobičajeno je da dalje u tekstu slijedi opis okolnosti koje su prethodile donošenju ove isprave, ali je u ovim grbovnicama obrnut raspored, tako da se dio teksta, koji nazivamo *narratio*, nalazi ispred promulgacije. U grbovnici Mihovila Malekovića ukratko su opisane njegove zasluge ovim riječima: *Quae ipse sacrae primun memorati regni nostri Hungariae coronae et deinde maiestati nostrae, pro honorum et temporum varietate occasionumque exigentia fideliter et constanter exhibuit et imperavit, ac imposterum pollicetur* (»Koja je ona sam najprije Svetoj kruni spomenutog našeg kraljevstva Ugarske, a potom i našem Veličanstvu na različitim mjestima i u različito vrijeme i stalno iskazivao i izvršavao te obećao da će ubuduće iskazivati i izvršavati«). U ovom slučaju okolnosti zbog kojih se donosi isprava nisu jasno navedene, već su date samo opće odrednice, uz napomenu da će pojedinac i dalje nastaviti ispunjavati svoje obveze.

Započevši glavni dio teksta, vladar u jednoj rečenici, koju nazivamo *promulgatio*, najavljuje glavnu namjenu teksta. Koristeći riječi: *eisque certa virtutum suarum monumenta* (darujući im sigurne spomenike njihovih vrлина), vladar najavljuje dodjeljivanje grbovnice i svih prava koja ona nosi. Dalje u tekstu objašnjava se kako su to činili i njegovi prethodnici od davnine, i kako je to njegovo isključivo pravo.

Obzirom na pravni čin isprave najvažniji je dio *dispositio* koji uvijek opisuje što vladar daruje određenoj osobi. U grbovnicama *dispositio* sadrži opis grba koji vladar dodjeljuje pojedincu ili cijeloj obitelji. Opis grba uvijek započinje navođenjem boje grba pa tako u ovom slučaju glasi: *SCUTUM adelicet militare erectum caelestis coloris* (vidi se vojnički štit nebeskoplave boje). Nakon navođenja boje grba prelazi se na opis simbola ili likova koji su prikazani na štitu počevši od podnožja grba. Na grbovima hrvatskoga plemstva učestalo je bilo prikazivanje baze na kojoj stoje likovi. U tekstu se navode svi simboli i likovi pazeći na položaj njihova tijela, u koju stranu gledaju i slično, također navodeći njihove boje. Grb Save Nikolića, objavljen 1688. donosi dosta detaljan opis štita: *Fundum*

eius viridi campo interocupante, in quo fulvus leo, divaricatis pedibus, posterioribus insistens, anteriorum vero dextro evaginatam frameam per manubrium, et sinistro caput Turcicum per comam tenens, ore hiante, rubeaque exerta lingua, ac cauda bifurcata sursum versus inflexa inter stellam dextris et lunam a sinistris superne constitutas, cernitur (»U dnu kojega nalazi se zeleno polje kojemu žučkasti lav, raširenih nogu, oslanjajući se na stražnje, a prednjim pak desnom uzdignuto koplje za držak, a u lijevoj tursku glavu drži za kosu, razjapljenih usta, i isplažena crvena jezika, račvasta repa, prema gore savinuta naređujući odozgo između zvijezde s desne i mjeseca s lijeve«).

U nastavku teksta slijedi opis likova na kacigi ponad štita. Likovi i svi ukrasi koji se nalaze na kacigi spadaju u sastavni dio štita. Iznad kacige nalazimo zlatnu dijademu koja nije obavezan dio grba. Uobičajeno je da na kruni stoji glavni lik/simbol koji je prikazan na štitu, što je slučaj kod grba Save Nikolića: *SCUTO incumbentem galeam militatrem craticulatam sine ad apertam, regio diadematis fulvum pariter leonem, in dextro anteriorum pedum evaginatam frameam per manubrium, sinistro vero caput Turcicum per comam tenentem, mediotenus eminentem, inferiori per omnia sinistram proferentem ornatam* (»Na štitu stoji vojnička kaciga rešetkasta i otvorena, ukrašena kraljevskom krunom, u sredini nosi stršećeg jednako žučkastog lava, u desnoj prednjoj nozi drži uzdignuto koplje za držak, a u lijevoj pak tursku glavu za kosu«).

U nastavku opisa grbova prema pravilu dolazi opis plašta. Na plaštu, na desnoj heraldičkoj strani, po pravilu bi se trebala nalaziti prevladavajuća boja na štitu, isto kao i metal kojega imaju likovima na štitu. Na lijevoj heraldičkoj strani nalazi se sekundarna boja i drugi metal, zlato ili srebro. Grb Nikole Savića poštuje ovo heraldičko pravilo te se na desnoj heraldičkoj strani nalazi plava boja i zlatni metal, a na lijevoj crvena i srebro. Tekst glasi: *A summitate vero sine cono galea laciniis et lemniscis, hinc flavis et coeruleis, illinc vero candidis et rubris, in scuti extremitates sese placidius diffudentibus, illutque ipsum decenter exornantibus* (»S vrha kacige šire se s vanjske strane štita porazbacano ovdje žuti i nebesko plavi skutovi ili okrajci, a ondje pak bijeli i crveni i tako ukrašavajući sami (štit) dolikujuće i lijepo«).

Opis grba završava formulom u kojoj se objašnjava da je opisani grb prikazan na početku i na početku povelje u gornjem lijevom kutu spisa. Ova formula glasi *Quemadmodum haec omnia in principio et in fine capitae praesentium literarum nostrarum pictoris edocta manu et artificio propriis et genuinis coloribus clarius expressa, et lucidius ob oculos intuentium posita esse conspiciuntur* (»I na koji način sve ovo vidi se potanko pokazano na početku ili na glavi ove naše isprave ukrašeno jasnije rukom i umom slikara posebnim i prirodnim bojama i postavljeno jasnije pred oči onih koji gledaju«).

Nakon dispositio u tekstu diplome dolaze završne formule, *clausulae finales*, koje nisu prijetno potrebne u ispravi pa ih često nema. U grbovnici Save Nikolića možemo kao završnu formulu pronaći izjavu da je diploma potvrđena carskim pečatom. U toj se izjavi posebno navodi da je pečat postavljen za trajno pamćenje i da vladar Leopold I. koristi taj pečat u ulozi ugarskog kralja. Takva izjava također služi kako bi se osigurao i ojačao pravni učinak i u tekstu je navedena ovim riječima: *In cuius memoria, firmitatemque perpetuam praesentes Literas nostras privilegiales duplici sigillo nostro quo ut REX Hungariae utimur impendenti comunitas* (»Za sjećanje i vječnu snagu odredili smo da se ova naša povlastica ovjerena tajnim našim visećim pečatom kojim se služimo kao kralj Ugarske«).

U zaključni dio isprave, ili *eshatokol*, spadaju vrijeme kada je isprava objavljena, potpis, svjedoka i znakovi te kratka formula koja izražava želju svih sudionika da sadržaj isprave bude uspješan, a naziva se *apprecatio*. U ispravi se posebno navodi ime osobe koja je sastavila ispravu, mjesto gdje je ona izdana. Osobe koje sastavljaju ispravu najčešće su vrlo ugledni pojedinci, poput župana ili biskupa. U ovom konkretnom slučaju ispravu je sastavio ostrogonski nadbiskup Grgur Szecsény: *DATUM per manus fidelis nostri nobis sincere dilecti Romani Christo Pris. diu Georgii Szecsény Archiepiscopi Strigonensis Primatis Hungariae, sumi et secreti Cancellarii nostri; in Civitate nostra Vienna Austriae*, (»Izdano rukom vjernog našeg nama dragog davno izabranika Kristova prvaka Rimljana, nadbiskupa ostrogonskog Grgura Szecsényija primata Ugarske: uzetog i tajnog

našeg kancelara, u našem gradu u Austriji«). Vrijeme kada je isprava izdana posebno se naglašava tekućom godinom, kao i godinom vladanja vladara. U ispravama koje je izdao car Leopold I. posebno se navodi godina upravljanja Rimskim Carstvom, kraljevanja u Ugarskoj, te kraljevanja u Češkoj, zbog toga što se vladar zasebno krunio tim trima krunama. U tekstu je riječ *datum* posebno naglašena i napisana zlatnim slovima. Grbovnica Save Nikolića je datirana 5. svibnja 1688. godine: *Die quinta mensis Maii, anno domini millesimo sexcentesimo octuagesimo octavo. Regnorum nostrorum Romani trigesimo primo, Hungariae et reliquor trigesimo quatro, Bohemiae vero anno trigesimo tertio* (»Dana petoga, mjeseca svibnja, godine gospodnje tisuću šest stotina osamdeset i osme. Trideset i prve godine našeg vladanja Rimskim Carstvom, trideset i četvrte godine Ugarskom i drugima, trideset i treće pak godine Češkom«). Iz ove datacije možemo zaključiti da se Leopold I. prvo okrunio krunom hrvatsko-ugarskog kraljevstva, dvije godine nakon toga okrunjen je za češkog kralja, a naposljetku i za cara Rimskog Carstva. U ovakvoj dataciji Hrvatska, Slavonija i Dalmacija navode se kao ostale zemlje u kruni svetog Stjepana.

Na kraju grbovnice navodi se veliki dignitarij u kojemu možemo pronaći brojne biskupe, pa čak i one čije su biskupije bile na hrvatskom prostoru. Neke od navedenih biskupija bile su postojeće, dok su neke biskupske časti bile samo nominalne, tj. biskupi su nosili imena određenih biskupija, ali nisu imali utjecaj na prostor svoje biskupije jer su ti prostori bili pod turskom vlašću. Biskupi iz biskupija koje su se protezale na hrvatskom etničkom prostoru, a navedeni su u ovoj grbovnici, bili su: zagrebački biskup Aleksandar Ignacije Mikulić (*Alexander Ignatius Mikulich electus episcopus Zagrabiensis*), srijemski biskup Franjo Jani (*Franciscus Ianus electus episcopus Sirmiensis*), ninski biskup Andrija Petrefy (*Andrea Peterfy electus episcopus Nonensis*), krbavski biskup knez Valentin Drugeth od Homone (*comes Valentinus Drugeth de Homonna elcetus episcopus Corbaviensis*), kninski biskup Blaž Jakulin (*Blasius Jakulin electus episcopus Tininiensis*), skradinski biskup Ivan Babić (*Joannus Babbich electus episcopus Scardonienis*) i biskup crkve bosanske fra Nikola Plumbe (*frater Nicolaus Plumbeus Bosnensis Ecclesiarum eppiscopus*). U ispravi je također navedeno da je stolica senjsko-modruškog biskupa nepopunjena (*sede eppiscopatus Segniensis est Modrusiensis vacante*). Osim imena biskupa u dignitariju na kraju isprave spominje se cijeli niz onodobnih uglednika uz koje stoje njihove dvorske titule. Vrlo je zanimljiv pregled i opis dvorskih titula. Tako se na kraju isprave spominju dvorski kancelar (*cancellarius nostri regni Hungariae*), ugarski palatin (*palatinus Hungariae*), ban Dalmacije, Hrvatske i Slavonije (*banus Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae*), sudac kraljevske kurije (*iudex curiae nostrae regiae*), magistar tavernik (*magister tavernicorum*), magistar konjušnik (*magister agazonum*), magistar komornik (*magister cubiculariorum*), magistar vratar (*magister ianitorum*), magistar jelonoša (*magister dapiferirun*), magistar vinotoča (*magister pincernarum*), magistar kurije (*magister curiae nostrorum regilium*) i župan požunski (*comes posoniensis*).⁵⁵ U potpisu se navodi sastavljač isprava, kao i car Leopold I. koji se vlastoručno potpisuje.

3. PRIJEPIS GRBOVNICE SAVE NIKOLIĆA

Nos Leopoldus dei gratia electus Romanorum Imperator semper Augustus ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Ramae, Serviae, Galitiae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque etc. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, Marchio Moraviae, Dux Lucemburgae ac Superioris et Inferioris Silesiae, Wirttembergae et Thaeae, Princeps Sueviae, Comes Habsburgi, Tyrolis, Ferrethi, Kiburgi et Goritiae, Landgravius Asatiae, Marchio Sacri Romani Imperii supra Anasum Burgoviae ac utriusque Lusatie, Dominus Marchiae Sclavonicae, Portus Naonis et Salinarum etc. MEMORIAE commendamus, tenore

⁵⁵ O dvorskim službama na Habsburškom dvoru u 17. stoljeću, a pogotovo onih Ugarskog kraljevstva, pogledaj: Ivan EUC. *Povijest institucija državne vlasti Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije*. Čakovec, 1985.

praesentium significantes, quibus expedit, universis. Quod Nos cum ad nonnullorum fidelium nostrorum humillimam supplicationem, nostra propterea factam. Maiestati, tum vero attentis et confiderat fidelitate et fidelibus serviis nostri SAVAE NIKOLICH Praesidii nostri Bellovariensis Voivodae, quatum attentati Maiores eius sub Ferdinando II. et III. Avo et genitore Praedecessoribus nostrorum Romanorum Imperatoribus et Hungariae Regibus gloriose reminiscentiae, multis annis contra Sueciae et Gallum fortiter militantes praestiterunt, ipse quae a tenera aetate sua per Slavonica nostra confinium, contra naturalem Christiani nominis hostem menses, per merita ac gradatim ad hoc Voivodae officium ascendes promotus, Sacrae primum Regni nostri Hungariae Coronae, ac deinde Maiestati nostra pro Locorum et temporum varietate atque occasionem exigentia fideliter et constanter exhibuit et impendit, ac imposterum quoque pari fidelitatis constantia sese exhibere et impendere vel pollicetur. CUM igitur ob id, tum vero ex gratia et munificentia nostra Regia, qua quosque de Nobilitate et Republica Christiana benemeritos virtutisque colendae studiosos, Antecessorum nostrorum Divorum quodam Hungariae Regum exemplo prosequi, eisque certa virtutum suarum monumenta, quae ad maiora quaeque praestanda, eos incitare possint, decorare consuevimus Eundem SAVAE NIKOLICH ac per eum INGIAM DRAGELIAE consortem, necnon GABRIELEM filium et PAULUM similiter NIKOLICH fratrem eius, e statu et conditione ignobili, in qua hac tenus perstitisse dicuntur de Regiae nostrae Potestatis plenitudine et Gratia speciali eximentes, in coetum et numerum verorum et indubitatorum Regni nostri Hungariae, et partium ei annexarum Nobilium duximus anumerandum cooptandos et adscribendos. ANNUENTES et ex certa nostra scientia animoque deliberato concedentes ut ipsi amodo imposterum futuris ac perpetuis semper temporibus omnibus illis gratis honoribus, indultis, privilegiis, libertatibus, iuribus, praerogativis et immunitatibus, quibus caeteri veri antiqui et indubitati dicti regni nostri Hungariae partiumque ei annexarum nobiles hactenus quomodolibet de iure vel consuetudine usi sunt et gavisi utunturque et gaudent, uti, frui, et gaudere possint ac valeant haeresque et posteritates ipsorum utriusque sexus valeant atque possint. In cuiusmodi nostrae erga ipsos exhibitae gratiae et clementiae ac liberalitatis testimonium veraeque et indubitatae nobilitatis signum haec arma sive nobilitatis insignia. SCUTUM videlicet militare erectum coelestis coloris fundum eius viridi campo interocupante, in quo fulvus Leo, divaricatis pedibus posterioribus insistens, anteriorum vero dextro evaginatam frameam per manubrium, et sinistro capite Turcicum per comam tenens, ore hiantem, rubeaque exerta lingua, ac cauda bifurcata sursum versus inflexa inter Stellam a dextris et Lunam a sinistris superne constitutas, cernitur. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam sine adpartem, Regio Diademate, fulvum pariter Leonem, in dextro anteriorum pedum evaginatam frameam per manubrium, sinistro vero capite Turcicum per comam tenentem, mediotenus eminentem, inferiori per omnia funilem, proferentem ornatam. A summitate vero sine cono galea laciniis sine lemniscis, hinc flavis et caeruleis, illinc vero candidis et rubris, in scuti extremitates sese placide diffudentibus, illutque ipsum decenter exornantibus; quemadmodum haec omnia in principio sive capite praesentium literarum nostrarum pictoris edocta manu et artificio propriis et genuinis suis coloribus clarius expressa, et lucidius ob oculos intuentium posita esse conspiciuntur. Eidem Voivoda SAVAE NIKOLICH, ac per eum suprafatis personis ipsorumque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis gratiose danda duximus et conferenda. DECERENTES et ex certa nostra scientia animoque deliberato concedentes ut ipsi amodo imposterum futuris ac perpetuis semper temporibus eadem arma sive nobilitatis insignia more aliorum, verorum, et antiquorum praedicti Regni nostri Hungariae et partium ei annexarum nobilium sub iisdem iuribus, praerogativis indultis libertatibus et immunitatibus quibus caeteri veri antiqui et indubitati eiusdem Regni nostri Hungariae partiumque et annexarum Nobiles natura aut antiqua consuetudine usi sunt et gavisi utunturque et gaudent ubique in praeliis certaminibus pugnis hastiludiis torneamentis duellis monomachiis ac aliis omnibus et singulis ac quibusvis exercitiis et militaribus et nobilitaribus necnon et sigillis, velis, cortinis, aulaeis, annulis, vexillis, clypeis, tentoriis, domibus et sepulchris; generaliter vero in quarum libet rerum et expeditionum generibus sub merae.

verae, sinceræ et indubitatae nobilitatis, titulo quo eos ab omnibus, cuiuscunque status dignitatis honoris et praeeminentiae homines existant, insignitos et ornatos dici nominari haberique et reputari volumus et madnamus, ferre, et gestare, illisque in aevum uti frui et gaudere possint ac valeant haeredesque et posteritates ipsorum utriusque sexus universi valeant atque possint; IMO nobilitamus, damus et conferimus praesentium per vigorem. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam praesentes Literas nostras privilegiales duplici sigillo nostro quo ut REX Hungariae utimur impendenti comunitas eidem SAVAE NIKOLICH, ac per Eum suprastatis personis, ipsorumque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus univerris iam natis et deinceps DEI beneficio nascituris gratiose dandas duximus et concendas. DATUM per manus fidelis nostri nobis sincere dilecti Romani Christo Pris, diu Georgiis Szecseny Archiepiscopi Strigontensis Primatis Hungariae: sumi et secreii Cancellarii nostri, in Civitate nostra Vienna Austriae, die quinta mensis Maii, anno domini millesimo sexcentesimo octuagesimo octavo, Regnorum nostrorum Romani trigesimo primo, Hungariae et reliquor trigesimo quatro, Bohemiae vero anno trigesimo tertio. Reverendissimis ac Venerabilibus in Christo Patribus dominis Georgio Szeczeny Metropolitana Strigoniensis et Leopoldo Sanctae Ecclesiae Romanae (S.R.E.) cardinale a Kolonich Colocensis et Bacsensis canonice unitarum ecclesiarum archiepiscopis, Georgio Fennessy electo Agriensis, Alexandro Ignatio Mikulich electo Zagradiensis, Petro Korompay electo Nitriensis, frater Augustino Benkovich electo Varadiensis, Leopoldo cardinale Kolonichio, administratore Iaurinem, Stephano Kada electo Transylvaniensis, fratre Paulo Szecseny electo Wessprimiensis, Nicolao Balogh Vaciensis, Michalele Dvornekovich electo Csanadien, Mathia Radany electo quinque ecclesiensis, Francisco Iani electo Sirmiensis, Godefrido Kapuan electo Samandriensis, Andrea Peterfy electo Nonensis, Francisco Csikolini electo Scopiensis, comite Valentino Drugeth de Homonna elceto Corbaviensis, Blasio Jakulin electo Timiniensis, Joanne Babbich electo Scardonienis, Jakobi Hasko electo Rosonensis, fratre Nicolao Plumbeo Bosnensis Ecclesiarum eppiscopis, Ecclesias dei feliciter gubernantibus, sede eppiscopatus Segniensis est Modrusiensis vacante. Item illustri, spectabilibus ac magnificitis Paulo principe Esterhaszy de Galantha, perpetuo in Frakno, dicti Regni nostri Hungariae palatino, comite Stephano Chaky iudice curia nostrae regiae, comite Nicolao Erdeödy de Monoyorokerek antelatorum Dalmatia, Croatiae, Slavoniae regnorum bano, comite Emerico similiter Erdeödy tavernicorum, comite Adamo a Zrinio agazonum, comite Georgio pariter Erdeödy cubiculariorum, comite Stephano seniore Zichy ianitorum, comite Georgio Illeshazy dapiferirum, comite Adamo de Battyan pincernarum, comite Ioanne Draskovich curiae nostrorum regilium in Hungaria Magistris ac comite Ioanne Palfy ab Erdeödy, comite posoniensi caeterisque quamplurimis toties fati regni nostri Hungariae comitatus et HONORES.»

4. PRIJEVOD GRBOVNICE SAVE NIKOLIĆA

»Mi Leopold, milošću Božjom, izabrani rimski car, uvijek uzvišeni i Njemačke, Ugarske, Češke, Dalmacije, Hrvatske, Slavonije, Rame, Srbije, Galicije, Vladimirijske, Kumanije i Bugarske itd. kralj, nadvojvoda Austrije, vojvoda Burgundije, Brabanta, Štajerske, Koruške, Kranjske, markgrof Moravske, vojvoda Luksemburga i Gornje i Donje Šleske, Würtenberga i Theka, knez Švapske, grof Habsburga, Tirola, Fürtha, Kiburga i Gorice, zemaljski grof Alzasa, markgrof Svetog Rimskog Carstva nad Ennsom Burgauskim i obiju Lužica, gospodar Slavenske marke, Pordenona i Solana itd. Predajemo na pamćenje ovom ispravom obznajući svima kojih se to tiče, da smo mi kako na preponiznu molbu nekih naših vjernih učinjenu, stoga našem Veličanstvu tako zbog uočenih i uvaženih vjernosti i vjernih služenja našeg SAVE NIKOLIĆA, branitelja našeg, bjelovarskog vojvode, koja je pokornost njega uzvišenim Ferdinandu II. i Ferdinandu III., svim pretcima prethodnicima našim, rimskim carevima i mađarskim kraljevima slavni uspomena, mnogo godina se isticao u vojnama protiv Šveđana (Suecum?) i Francuza (Gallum?), sam koji je od svoje mlade dobi za Slavoniju našu granicu protiv prirodnih neprijatelja kršćanskog imena, za plaću zahvalnosti se uspinjući korak po korak

promaknuo na službu do službe u tog vojvodstva, najprije (je služio) svetoj kruni našeg Kraljevstva ugarskog, a zatim pak našem Veličanstvu vjerno i postojano iskazivao i izvršavao na različitim mjestima i u različito vrijeme. Dakle, i obećaje da će iskazivati i izvršavati ubuduće pak jednako postojanom vjernošću, koliko zbog ovoga, toliko uistinu i zbog milosti i naše carsko-kraljevske darežljivosti običavali smo odlučiti da se oni koji su zaslužni za nas i kršćansku državu i koji revno štiju krepost obdare po primjeru naših predhodnika blaženih nekoć kraljeva Ugarske sigurnim dokazima njihovih vrlina koji ih mogu potaknuti da čine još veća djela, stoga smo odlučili da se ovaj SAVA NIKOLIĆ, i preko njega supruga INGA DRAGALIJA, kao i sin GABRIJEL i brat njegov PAVAO isto NIKOLIĆ, puninom naše kraljevske vlasti i posebnom milošću u zbor i broj istinitih starih plemića našega Kraljevstva ugarskog i njemu pridruženih dijelova treba pribrojiti, pridružiti, pripisati; odobravajući i po sigurnom našem saznanju te slobodnom voljom dopuštajući da se oni od sada ubuduće uvijek u budućim i vječnim vremenima svim ovim milostima, častima, oprostima, privilegijama, sloboštvima i nepovredivostima kojima su se ostali pravi stari i nesumnjivi plemići rečenog našeg Kraljevstva ugarskog i njemu pridruženih dijelova dosada na bilo koji način po pravom starom običaju koristili i uživali, te koriste i uživaju da se mogu i trebaju služiti, koristiti i uživati i trebaju i mogu i nasljednici i svi njihovi potomci obaju spolova. A kao dokaz ove naše milosti i naklonosti i darežljivosti od nas njemu iskazane odredili smo da se ovima gore spomenutim osobama svim njihovim nasljednicima i potomcima obaju spolova milostivo dati i predati ovaj znak istinitog nesumnjivog plemstva grb ili plemićko znakovlje Naime, vidljiv je uspravni vojnički ŠTIT nebeske plave boje u dnu kojega nalazi se zeleno polje, u kojemu žučkasti lav, raširenih nogu, na stražnje strane oslanjajući, a prednjim pak desnom uzdignuto koplje za držak, a u lijevoj tursku glavu za kosu držanja razjapljenih usta, i isplažena crvena jezika, i račvasta repa, prema gore je savinuta naredba od ozon između zvijezde s desne i mjeseca s lijeve. Na ŠTITU stoji vojnička kaciga rešetkasta i otvorena, ukrašena kraljevskom krunom, u sredini nosi stršećeg jednako žučkastog lava, u desnoj prednjoj nozi drži uzdignuto koplje za držak, a u lijevoj pak tursku glavu za kosu. S vrha kacige šire se s vanjske strane štita porazbacano ovdje žuti i nebesko plavi skutovi ili okrajci a ondje pak bijeli i crveni i tako ukrašavajući sami (štit) dolikujuće i lijepo, a na koji način sve ovo vidi se potanko pokazano na početku ili na glavi ove naše isprave ukrašeno jasnije rukom i marom slikara posebnim i prirodnim bojama i postavljeno jasnije pred oči onih koji gledaju. Određujući sigurnim našim saznanjem slobodnom voljom odlučujući da se oni od sada ubudućim i uvijek vječnim vremenima ovim grbom i plemićkim znakovljem po običaju drugih pravih i nesumnjivih plemića prije spomenutog našeg Kraljevstva Ugarskog i dijelova njemu pridruženih pod istim pravima, prednostima, oprostima, sloboštinama i nepovredivostima kojima su se ostali pravi, stari plemići rečenog našeg Kraljevstva Ugarskog i dijelova njemu pridruženih po prirodi ili po starom običaju služili i koristili i služe se i koriste se bilo gdje u bitkama, bojevima, borbama, borbama kopljem, turnirima, dvobojima, pojedinačnim borbama i drugim svim pojedinačnim i bilo koje vrste vježbama ratničkim i plemićkim, kao i na pečatima, pokrivalima, zavjesama, zastorima, prstenju, zastavama, štitovima, šatorima, kućama i grobnicama općenito pak i u bilo kojim stvarima i poslovima pod naslovom pravog, istinitog, starog i poštenog plemstva kojim želimo i nalažemo da se oni od svih zovu, nazivaju, smatraju i drže, mogu i trebaju nositi i držati i njima se zauvijek koristiti, služiti i uživati, a trebaju i mogu i svi njihovi nasljednici obaju spolova najposlije ih proglašavamo plemićima i dajemo i predajemo snagom ove isprave. Za sjećanje i vječnu snagu odredili smo da se ova naša povlastica ovjerena tajnim našim visećim pečatom kojim se služimo kao kralj Ugarske, treba milostivo predati i dati isto SAVI NIKOLIĆU i preko njega prije određenim osobama i svim njihovim nasljednicima i potomcima obaju spolova. Izdano rukom vjernog našeg nama dragog davno izabranika Kristova prvaka Rimljana, nadbiskupa ostrogonskog Grgura Szecsenyija primata Ugarske: uzetog i tajnog našeg kancelara, u našem gradu u Austriji, dana petoga, mjeseca svibnja, godine gospodnje tisuću šest stotina osamdeset i osme. Trideset i prve godine našeg vladanja Rimskim Carstvom, trideset i četvrte

godine Ugarskom i drugima, trideset i treće pak godine Češkom. Za vrijeme prečasnih i prepoštovanih u Kristu otaca i gospode: Grgura Szeczenyija ostrogonskog metropolita i Leopolda Kolonića, kardinala Svete Rimske Crkve, nadbiskupa ujedinjene kaločke i bačke crkve, Grgura Fenešija izabranog egerskog biskupa, Aleksandra Ignacija Mikulića izabranog zagrebačkog biskupa, Petra Korompayija izabranog nitranskog biskupa, fra Augustina Benkovića izabranog varadinskog biskupa, Leopolda kardinala Kolonića đurskog biskupa, Stjepana Kada izabranog transilvanijskog biskupa, fra Pavla Szecsenyija izabranog vesprenskog biskupa, Nikole Baloga bačkog biskupa, Mihovila Dvornkovića izabranog vačkog biskupa, Matije Radanyija izabranog biskupa četiri crkve, Franje Janija izabranog srijemskog biskupa, Godfrida Kapuana izabranog samandrijskog biskupa, Andrije Petrefyija izabranog ninskog biskupa, Franje Csikolinija izabranog skopskog biskupa, kneza Valentina Drugetha od Humenné izabranog krbavskog biskupa, Blaža Jakulina izabranog kninskog biskupa, Ivana Babića izabranog skradinskog biskupa, Jakova Haška izabranog rožnrvskog biskupa, fra Nikole Plumbea biskupa bosanske crkve, koji crkvama Božjim sretno upravljaju: stolica Senjsko-modruške biskupije je nepopunjena. Isto tako (u vrijeme) slavni, ugledni i časnih princa Pavla Esterhaszy od Galantha, stalno u Fraknúu, palatina spomenutog našeg kraljevstva Ugarske, kneza Stjepana Čaka suca naše kraljevske kurije, kneza Nikole Erdödyija od Monoyorokereka nasljednog bana kraljevstava Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, kneza Emerika isto Erdödyija magistra tavernika, kneza Adama Zrinskog magistra konjušnika, kneza, Grgura isto Erdödyija magistra komornika, kneza Stjepana Starijeg Zikija magistra vratara, kneza Grgura Illeshazyija magistra jelonoša, kneza Adama Bačaniija magistra vinotoča, kneza Ivana Draškovića magistra kurije naših kraljevstava u Ugarskoj i kneza Ivana Palfyija Erdödyija, župana požunskog, i mnogih ostalih koji drže županijske i ostale časti našega Kraljevstva ugarskog.«

5. ZAKLJUČAK

Heraldika, kao pomoćna povijesna znanost, počela se razvijati koncem 11. stoljeća i obilježila je dugu epohu srednjovjekovne i novovjekovne povijesti zapadne i srednje Europe. Heraldika pravila, koja su nastala u ranijim epohama, dobila su svoj strogi okvir u razvijenom srednjem vijeku i poštovala su se do kraja epohe žive heraldike početkom 20. stoljeća. Postojalo je osam pravila koja su se koristila za jednoznačno obilježavanje grbova. Prvobitno su nastajali grbovi pojedinaca, tj. čitavih plemićkih obitelji, dok se u 13. stoljeću javljaju prvi grbovi gradova, a nešto kasnije u 14. stoljeću i prvi grbovi građanskih obitelji. U Hrvatskoj se prvi grbovi javljaju početkom 12. stoljeća i povezani su s križarskom vojnom hrvatsko-ugarskog kralja Andrije II. Period žive heraldike u Hrvatskoj se može podijeliti na dva razdoblja. Prvo razdoblje je trajalo od početka pojave prvih grbova u 12. stoljeću do 1527., a drugo od 1527., kada hrvatsko plemstvo izabire Ferdinanda I. Habsburgovca za svoga kralja, do kraja Austro-Ugarske Monarhije 1918. Najstariju do danas poznatu grbovnicu izdao je kralj Sigismund braći Nikoli i Dioniziju Garazdu Mečeničkom datiranu 24.2.1409. Hrvatska heraldika je u svome razvoju pratila sve trendove koji su se pojavljivali u zapadnoj Europi.

Dugačka vladavina kralja Leopolda I. obilježila je mnoge promjene unutar Monarhije, a isto tako događale su se velike promjene u europskoj politici. Dok je na istočnim granicama slabilo Tursko Carstvo, na zapadu je sve više jačao utjecaj jake Francuske Monarhije koja dolazi u sukob s habsburškim vladarima. Posljednji turski pohod na Beč 1683. izazvao je snažnu reakciju Poljske i Austrije i započet je veliki rat za oslobođenje mađarskih i hrvatskih krajeva od turske vlasti. Kao apsolutistički vladar Leopold I. uništio je ostatke staroga ugarskog i hrvatskog plemstva i započeo je formirati novo činovničko plemstvo koje je bilo njemu odano. Tako je dodijelio niz grbovnica plemstvu iz Hrvatske i Slavonije, a pogotovo plemićima iz Vojne Krajine.

Grb i grbovnicu dodijelio je kralj Leopold I. bjelovarskom vojvodi Savi Nikoliću zbog njegovih zasluga u ratu, a i zbog vjernog služenja njegovim prethodnicima Ferdinandu II. I Ferdinandu III. Isprava je sastavljena i napisana 5. svibnja 1688. u Beču, a njome je potvrđeno plemstvo Savi Nikoliću

i njegovoj ženi Ingi, te sinu Gabrielu, kao i njegovom bratu Paulu. Na grbu je prikazan zlatni lav na plavom polju, koji stoji na zelenom polju i u desnoj ruci drži mač, a u lijevoj tursku glavu. Iznad lava, s desne heraldičke strane, nalazi se mjesec, a s lijeve zlatna zvijezda sa šest krakova. Budući da vojvoda Sava Nikolić bio ratnik i istaknuo se u ratovima s Turcima, na njegovom grbu prikazana je odsječena turska glava, što je bilo tipično za grbove vojnog plemstva. Na kacigi je prikazan isti takav zlatni lav koji drži tursku glavu i mač. Plašt je s jedne strane zlatne i plave boje, a s druge srebrne i crvene boje. Grb poštuje sva heraldička pravila i dobar je primjer izrade grbova u drugoj polovici 17. stoljeća. U tekstu latinske grbovnice pojavljuju se određene formule kojima se opisuju dijelovi teksta. Te formule su identične u svim grbovnicama koje je dodijelio Leopold I. Struktura teksta grbovnice poštuje sva diplomatska pravila i lagano se mogu uočiti dijelovi isprave.

Rad na proučavanju heraldike i grbova hrvatskoga i slavonskog plemstva važan je jer nam otkriva segment života društvenog sloja koji je stoljećima imao vodeću ulogu u hrvatskom društvu. Pred istraživačima stoji veliki posao istraživanja i prevođenja grbovnica, i to na dvije najveće zbirke u Hrvatskoj. Prva se čuva u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, a druga, nešto manjeg obujma, ali vrlo vrijednog sadržaja, u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Za ovakav rad potrebno je usavršavanje istraživača u latinskoj paleografiji, a preduvjet tome je svladavanje latinskog jezika.

SUMMARY

DIPLOMATIC ANALYSIS OF SAVA NIKOLIĆ'S COAT OF ARMS FROM 1688

Hrvoje KEKEZ, Croatian Institute of History, Zagreb

Heraldry, as the auxiliary historical scientific discipline, had started to develop by the end of the 11th century and it has marked the long era of medieval and modern history of West and Central Europe. Heraldic rules, which had been established in the previous periods, were given their rigid frame in late Middle Ages, to be respected until the end of the era of vivid heraldry, lasting until the beginning of the 20th century. There were eight rules, which were applied in the unanimous process of heraldic bearings' identification. The coat of arms, denoting distinguished individuals, and respectively the entire noble families, were the first to appear, followed in the 13th century with the first heraldic bearings of the towns; somewhat later in the 14th century appeared the first coats of arms, belonging to the city families. In Croatia, we record the first heraldic bearings in the beginning of the 12th century, which are connected to the crusade of Croatian-Hungarian King Andrija II. The period of vivid and active heraldry in Croatia can be divided in two parts. The first period started with the appearance of the first heraldic bearing in the 12th century, until the year 1527, while the second period started in 1527, with the appointment of Ferdinand I Habsburg as the king by the Croatian aristocracy, to last until the very end of the Austrian-Hungarian Monarchy, in 1918. According to the researches undertaken until nowadays, the oldest grant of arms was assigned by King Sigismund to the brothers Nikola and Dionizije Garazić Mečenički, dated February 24, 1409. Croatian heraldry has, continually throughout all its development, been following all these features, appearing in Western Europe.

The long reign of King Leopold I had the impact on numerous changes within the monarchy, likewise great changes were happening on the European level. While the Ottoman Empire was weakening at the Eastern borders, the influence of the strong French Monarchy, encountering the conflict with the Habsburg ruling family, was continually strengthening in the West. The latest Ottoman invasion on Vienna, in the year 1683, led to the great reaction of Poland and Austria, consequently starting the great war for the liberation of Hungarian and Croatian territories from the Ottoman reign. Leopold I, as the absolutistic governor had destroyed the remnants of the old Hungarian and Croatian nobility and started to create a new clerical aristocracy, which was devoted to him. As a part of that process, he assigned a series of grants of arms to the nobility from Croatia and Slavonia, particularly to the noblemen from the Croatian Military Border.

King Leopold I had also assigned the coat of arms and grant of arms to Sava Nikolić, Duke of Bjelovar, due to his services and merits in the war, and also awarding his faithful service rendered to Ferdinand II and Ferdinand III, the predecessors of Leopold I. The document was drawn and written in Vienna, on May 5, 1688, recognizing the noble title to Sava Nikolić and his wife Inge, to their son Gabriel, and also to his brother Paul. The coat of arms presents a golden lion in a blue field, standing on green ground, holding a sword in his right hand, and the Ottoman head in the left hand. Above the lion, on the right heraldic side, there's the moon, and on

the left side is the golden six-point star. Considering that Duke Sava Nikolić was a warrior, who distinguished himself in the Ottoman wars, his coat of arms is decorated with the presentation of the beheaded Ottoman head, which was the typical feature of the coat of arms assigned to military noblemen. The helmet has the same presentation – the golden lion holding the Ottoman head and sword. The robe is coloured in golden and blue on one side, while the other side is silver and red. The coat of arms respects all the heraldry rules and it is a good example of heraldic bearings dating from the second half of the 17th century. The wording of the Latin grant of arms has certain formulae, which describe the parts of the text. These formulae are identical in all the grants of arms assigned by Leopold I. The structure of the text respects all the diplomatic rules, and parts of the documents can be easily learned.

The research of the heraldry and coat of arms of the noblemen of Croatia and Slavonia is important, since it reveals to us a segment of the life of a social class, which has for centuries been playing the leading role in Croatian society. The researchers are facing the enormous task of investigating and translating the grants of arms, contained in two major collections in Croatia. The first is preserved in the Croatian National Archive in Zagreb, while the second one, of a somewhat smaller volume; however, a highly valuable content, is treasured in the Archive of the Croatian Academy of Science and Arts. Such a work requires the permanent perfection of the researchers in the Latin paleography, the inevitable pre-condition being the Latin language competence.

Key words: heraldry, coat of arms- heraldic bearing, grant of arms. Leopold I., Sava Nikolić, Bjelovar. nobility, diplomatic analysis.

O AUTORU

Hrvoje KEKEZ, prof., rođen je 3. travnja 1980. godine u Zagrebu, gdje je 1998. završio Klasičnu gimnaziju. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu diplomirao je 2004. povijest i informatologiju, smjer arhivistika, unutar deset posto najboljih studenata. Po završetku studija zaposlio se u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu. Sada radi na Hrvatskom institutu za povijest. Do sada je objavljivao radove u *Zborniku Odsjeka za povijest Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU i Povijesnim priložima*. Član je Matice hrvatske i Hrvatskog arhivističkog društva.